

VU Research Portal

Christus, de pela par excellence

Ririhena, S.

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Ririhena, S. (2014). *Christus, de pela par excellence: De Christologie van de Pela als hart van de Molukse theologie in Nederland.*

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting

De christelijke zending heeft in meer dan vierhonderd jaar een belangrijke stempel gedrukt op het culturele en kerkelijk leven van de inwoners op de Midden-Molukken. Toch missen zij in hun christelijke beleving de Molukse symbolen, rituelen en mythen. De voorouders, de *piring natzar* (heilige offerschaal) en bovenal hun *Pela's* (bloedbroeders) hebben tot nu toe geen plaats binnen de christelijke theologie van het Westen. Deze studie gaat over het verbond van God met de mensen vanuit het perspectief van de Molukker. *Pela* is het kernsymbool van de Molukse cultuur. Met deze studie over de Jezus als de *Pela par excellence*, willen wij een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een Molukse theologie, die niet alleen het Molukse hart beroert maar ook de rede prikkelt (*fides quaerens intellectum*). Voor dit onderzoek hebben wij gebruik gemaakt van het semiotisch cultuurconcept van de Amerikaanse antropoloog Clifford Geertz, die via 'thick description' de structuur en de betekenissen van een cultuurfenomeen probeert te achterhalen. Daarnaast hanteren we de fenomenologisch-historische methode van Berkhof om Gods leiding in de geschiedenis en de menselijke samenleving te kunnen zien. De gelovige ziet Gods hand en leiding in een cumulatief proces van godservaringen en openbaringen. Berkhofs cumulatief proces vertoont gelijkenissen met de *thick description* van Geertz. De antropoloog wil achter de handelingen van mensen ontdekken, welke betekenissen de mensen zelf daaraan geven. Berkhof wil Gods hand in de geschiedenis en menselijke geschiedenis (cultuur) ontwaren.

Adat, cultuur en Evangelie worden in hoofdstuk 1 behandeld. In het begin van de 19^e en 20ste eeuw was de zendingsgedachte dat het evangelie, dat in het Westen was ontwikkeld, naar de donkere gebieden van de wereld moest worden gebracht, of te wel naar de minder beschaafde en ontwikkelde werelddelen. Echter na de Tweede Wereldoorlog werden veel koloniën onafhankelijk. Nederland ontving in de jaren vijftig van de vorige eeuw grote groepen Indische Nederlanders en Molukkers. Nadien zijn de gastarbeiders gekomen om in de industrie te werken. Het Nederlandse culturele en kerkelijke landschap veranderde van een mono- in een multiculturele samenleving. Opvallend is dat de Molukkers na een verblijf van meer dan zestig jaar in de Lage Landen, zich zowel maatschappelijk als kerkelijk geïsoleerd hebben gevoeld. Kerkelijk theologisch gezien namen de *KNIL-militairen* en hun gezinnen de theologie mee vanuit de Molukken. Een theologie, die een exacte kopie is van de Nederlandse protestantse kerken. Met de oprichting van het Moluks Theologisch Beraad (MTB) aan het begin van de jaren negentig werd een structurele stap gezet in de ontwikkeling van een voor de Molukkers herkenbare theologie. Mede door de veranderde inzichten in de relatie tussen cultuur en evangelie zorgden begrippen als inculturatie en dubbele transformatie voor Molukse christenen voor meer gesprekstof met de Nederlandse kerken en meer bewustzijn van het eigen culturele erfgoed.

In hoofdstuk 2 behandelen wij het mythologisch wereldbeeld van de Molukkers. We staan uitgebreid stil bij de betekenis en werking van symbolen, mythen en metaforen, die een cruciale rol spelen in de Molukse cultuur. Tot dat wereldbeeld behoort onder meer het Nunusaku scheppingsverhaal waar volgens de Molukkers het paradijs is gecreëerd. De

Nunusaku is in hun beleving de navelstreng van de wereld. Maar de ellende is ook in Nunusaku begonnen. Zoals eerder vermeld werden door de moord op Hainuwele de eerste mensen in twee groepen over de Molukken verspreid. De ene groep is uiteengevallen in een bond van vijf (*Uli-Lima*) en een bond van negen (*Uli-Siwa*). Tussen de *Uli-Lima* en de *Uli-Siwa* heeft altijd animositeit bestaan. Ruzie en oorlogen over vruchtbare gronden of rijke viswateren werden beslecht met het sluiten van een *Pela*-schap: een verbond tussen twee dorpen dat met bloed werd bezegeld en waarbij de voorouders worden uitgenodigd als getuigen. Daarom noemen wij het *Pela*-schap een socio-metafysisch verbond. Naast de beschrijving van de mythische verspreiding van de eerste mensen over de Molukken, gebruiken wij de verzamelde data van de taalwetenschappen om na te gaan hoe de migratie (van Australo-Melanesiërs en Austronesiërs) is begonnen en op welke wijze de oorspronkelijke bewoners (Alifoeren) zich wel of niet hebben kunnen handhaven. Tenslotte staan we stil bij de ontwikkeling van de Molukse kerk in Nederland.

De titel van hoofdstuk 3 is 'Kruidnagels in Nederlandse klei'. Met die titel willen wij de eeuwenlange militaire relatie met het Koninkrijk der Nederlanden en het uiteindelijk lot van de KNIL soldaten tot uitdrukking brengen. Kruidnagel en klei gaan niet samen. Na de onafhankelijkheid van Indonesië konden de KNIL-militairen niet terug naar Ambon, ook het alternatief Papua Nieuw Guinea werd door de Indonesische regering als te bedreigend ervaren voor de jonge staat. Die twijfel werd mede versterkt doordat de Molukkers een zelfstandige staat wilden uitroepen: de Vrije Republiek der Zuid-Molukken (RMS). Tot overmaat van ramp wilde de Nederlandse politiek de Molukkers ook niet hebben. Allerlei scenario's werden belicht: deelname aan de oorlog in Korea, plaatsing in het Vreemdelingen Legioen, etc. Via een kort geding en een rechterlijke uitspraak werd de regering gedwongen de KNIL-militairen naar Nederland te transporteren. Bij aankomst werden ze allen uit dienst ontslagen. Hun ideaal van een vrije Republiek der Zuid-Molukken (RMS) bleef onveranderlijk. Voor dat ideaal demonstreerden zij jaarlijks op 25 april. Het ideaal op zelfbeschikking werd ook gedeeld door de soldaat van Oranje. Zijn moedige bijdrage aan het Molukse verzet heeft echter niet tot het gewenste effect geleid. Hoewel de RMS nog steeds onder de Molukkers leeft, kan de weg er naar toe verschillen. Naast het politieke ideaal behielden de Molukkers ook hun *adat istiadat*, hun *Pela-schappen* en hun liefde voor de kerk. Het *Pela-schap* wordt nog steeds belangrijk gevonden, maar wordt in Nederland niet alleen meer langs patilineaire lijnen erkend, de *Pela's* van moederskant tellen ook mee. Het gevaar dat iedereen van iedereen *Pela* is, bemoeilijkt het vinden van een levenspartner die ook naar de normen van de *adat* legitiem is binnen de eigen samenleving.

Hoewel de politiek en de Nederlandse kerken hun rug keerden naar de Molukse gemeenschap, richtten de Molukkers als eerste de Molukse kerk op Nederlandse bodem op en richtten zij *kumpulans* op, om de onderlinge sociale banden te versterken. In de jaren zeventig sloeg de vlam in de pan. Jongeren accepteerden niet langer de onheuse behandeling van hun ouders en het ongeloofwaardige beleid van de opeenvolgende Nederlandse regeringen. Die jaren werden gekenmerkt door gijzelingen en kapingen. Aanvankelijk werd de eerste generatie Molukkers nog als 'golden boys' door de bevolking verwelkomd. Na de kapingen is van die goodwill

weinig tot niets over. Bij het verwerken van het opgelopen collectieve trauma heeft de Molukse kerk een belangrijke rol gespeeld. Mede door de bijdragen van het MTB om de Molukse cultuursymbolen een plaats te geven in de theologie, is de eigenwaarde en het zelfbewustzijn van de Molukse gelovigen versterkt.

In hoofdstuk 4 ligt de focus op het Bijbelse verbond, het verbond dat God sluit met het volk Israël. God is initiatiefnemer en in het onderhouden van dat verbond ook de trouwe bondgenoot. In het OT werden verbonden gesloten, die bekrachtigd werden met bloed. Als God Abram een groot nakomelingschap belooft, wil Abram weten of het geen loze belofte is. In de context van zijn tijd, temidden van andere culturen, begrijpt God zijn vraag. Hij laat Abram verschillende dieren doormidden klieven en laat de helften aan beide kanten van de weg leggen. Vervolgens lopen God en Abram tussen de dieren door om het verbond te bekrachtigen. (Gen.15: 9-10). Hoewel God de initiatiefnemer van het verbond is, zijn zowel God als de mens (volk Israël) gelijkwaardig. Het verbond is een eeuwig verbond en God laat zien dat Hij, ondanks het falen van de mens om het verbond na te leven, Zijn volk door de geschiedenis blijft leiden. Daarom is geschiedenis, heilsgeschiedenis. In een fenomenologisch-historische benadering van geschiedenis kan de gelovige Gods hand zien door een cumulatief proces van openbaringen. In het NT bekrachtigt God Zijn verbond met de mens door als de tweede en onbevleete Adam zijn bloed aan het kruis te laten vloeien. We staan hier ook stil bij de politieke rol van het verbond. Veel protestantse landen zien in het concept van het verbond een basis om de natie op te bouwen. Politieke leiders voelen zich ‘geroepen’ en sluiten bilaterale verbonden met wederzijdse verplichtingen.

In hoofdstuk 5 is de aandacht gericht op de waarde van de *Pela* als socio-metafysisch verbond tussen twee dorpen, twee gemeenschappen, twee rijken. Een *Pela* wordt gesloten na een heftig gevecht. De vertegenwoordigers van beide dorpen, veelal de *Radja's* (koning), sluiten een verbond en bekrachtigen dat met het drinken van een sterke drank (*sageru*) met daarin een paar druppels bloed van beide *Radja's*. Alle aanwezigen drinken daarvan en worden op die manier ‘broer’ en ‘zus’ van elkaar, omdat ‘hetzelfde bloed’ door hun aderen stroomt. Deze vorm van *Pela* wordt de *harde-Pela* (*Pela keras*) genoemd en heeft een exogaam karakter: de leden van dit verbond mogen niet met elkaar trouwen. *Pela's* helpen elkaar in moeilijke (oorlogen en rampen) en betere tijden (huwelijken, de bouw van een kerk of moskee). Het kenmerk van de *Pela* is dat het bilateraal en patrilineair is.

De leden van de *Pela's* keren altijd terug naar hun eigen dorp, waar hun *rumah tua* (het voorouderlijk huis) staat. Een keer in de zoveel tijd wordt een *panas Pela* (letterlijk vertaalt: het opwarmen van de *Pela*) gehouden om het verbond te vernieuwen en te bekrachtigen. Toen de grote godsdiensten de Molukken binnenkwamen, werd een deel van de *Pela's* moslim en een ander deel christen. Eeuwen hebben zij vreedig met elkaar samengeleefd. Het was dan ook een schok toen de burgeroorlog in 1999 op de Molukken uitbrak en *Pela's* tegenover elkaar stonden. Het herstel van de stabiliteit en de vrede verloopt langzaam maar gestaag. Het herstel kon alleen maar plaatsvinden door de *Pela*-schappen opnieuw te construeren op basis van de *Adat* en om weer *panas Pela* te houden.

In Zijn menselijke gedaante als de tweede Adam heeft God niet alleen zijn bloed gegeven, maar zelfs Zijn leven om het verbond dat Hij met de mensen heeft gesloten te bekrachtigen. In moeilijke tijden, in het gevecht met de kwade machten, staat Hij ons nabij. God, de verbondsaanbieder, sluit met ons mensen een *Pela-schap*. Hij als vertegenwoordiger van het hemelse rijk en wij mensen van het aardse rijk. Hij is de *Pela par excellence* omdat Hij de betrouwbare verbondspartner is gebleken in de geschiedenis. Hij is teruggekeerd naar Zijn hemels koninkrijk waar zijn *rumah tua* is. Telkens als wij het avondmaal vieren, bevestigen wij het verbond met God, verrichten wij in overdrachtelijke zin *panas Pela*. We breken het brood en drinken wijn. De dubbele transformatie heeft plaatsgevonden. De *Pela* is in Christus vernieuwd en Christus is de *Pela* geworden. De *Pela* is inclusief, wat betekent dat iedereen een *Pela* kan sluiten. Maar de *Pela* moet wel de juiste ingrediënten bevatten in de ceremonie en naleving van het verbond. Deze *Pela par excellence* komt terug om ons in Zijn *rumah tua*, het nieuwe Jeruzalem dat vanuit de hemel zal neerdalen, welkom te heten.

Zo speelt Jezus als *Pela par excellence* een sleutelrol in de Molukse theologie en vormt Hij zowel in de Molukken als in Nederland de voornaamste pijler (*tiang laki laki*) van een contextuele Molukse christologie.